

Miroslav Mareš, Štěpán Výborný: *Militantní demokracie ve střední Evropě.*

1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013, 249 stran, ISBN 978-80-7325-326-4 (signatura knihovny ÚMV 60 176).

V současné době, ve které se hovoří o vysokém standardu ochrany lidských práv, je velmi složité najít jistou všeobecně přijatelnou hranici, která by oddělovala přípustnou míru svobody projevu a shromažďování od té již nepřijatelné a byla navíc obecně uznávaná jako respektující základní lidská práva. Demokracie, která se vyznačuje ochranou lidských práv a zárukami umožňujícími občanům tato práva vykonávat, však musí mít stanovené také jisté hranice, neboť jejich překročení by mohlo ohrozit demokracii samu. Z ideje bránící se demokracie vychází rovněž pojem *militantní demokracie*, která využívá určitých represivních prvků ke své vlastní obraně. Ačkoli se jedná o téma velmi aktuální, knižních publikací, jež by se tomuto tématu komplexně věnovaly, není mnoho. Už jen z tohoto důvodu je tak velmi vítaná snaha o komplexní pojetí militantní demokracie v publikaci autorů Miroslava Mareše a Štěpána Výborného, která vyšla v nakladatelství Centra pro studium demokracie a kultury (CDK) v roce 2013.

Oba autoři mají s daným tématem již jisté zkušenosti – Miroslav Mareš je garantem studijního oboru bezpečnostní a strategická studia na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, přičemž na obdobné téma publikuje už několik let. Štěpán Výborný je asistentem na Nejvyšším správním soudu a doktorandem Katedry ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Cílem autorů dané knižní publikace je nejen hlubší představení fenoménu militantní demokracie, ale současně také poskytnutí dostatečných informací, aby mohl čtenář pochopit současný vývoj demokracie ve středoevropském prostoru. Kniha má přinést nejen nové impulzy pro následnou debatu nad extremismem v prostředí České republiky, ale má rovněž sloužit jako podklad pro odborníky v oblasti politologie a práva či pro osoby, které se protixtremistické politice věnují v praxi.

Kniha již ve svém úvodu zmiňuje své hlavní zaměření, jež směřuje k politickému extremismu, respektive možnostem boje proti extremismu v demokratickém státě. Některé z nástrojů boje proti extremismu je pak možno vnímat jako nástroje militantní demokracie, přičemž vymezeným cílem dané publikace má být analýza případů a komparace této formy demokracie v šesti středoevropských státech: Německu, České republice, na Slovensku, v Maďarsku, Polsku a Rakousku. Výběr těchto zemí autoři zdůvodňují nejen geografickým umístěním, kdy hovoří o geopolitickém celku s provázanou politickou kulturou, ale také podobnými zkušenostmi s ultrapravicovými režimy, případně i s komunistickými režimy (s výjimkou Rakouska). Podstatnou část dané publikace pak tvoří popis a analýza nástrojů militantní demokracie v každé z těchto šesti zemí.

Kniha je rozdělena do devíti kapitol, obsahuje rovněž seznam literatury, jmenný rejstřík a cizojazyčné shrnutí v anglickém jazyce. Po první stručné úvodní kapitole, která představuje záměr autorů a použité metody, následuje kapitola druhá, *Konceptualizace militantní demokracie*, která se věnuje vymezení pojmu militantní demokracie, jejím formám a nástrojům. První část této kapitoly je věnována historickému diskurzu militantní demokracie, ve kterém je poukázáno na některé odlišné názory odborné veřejnosti ohledně otázky počátku soudobé militantní demokracie. Ačkoli se jedná o velmi stručné vymezení, poskytuje čtenáři základní pohled do vývoje militantní demokracie. Ještě stručnější je však podkapitola věnující se vymezení samého pojmu militantní demokracie; převážná část podkapitoly je věnována jazykovému rozboru tohoto pojmu, především pak upozorňuje na jazykové problémy překlada daného pojmu z cizích jazyků. Po tomto rozboru se však setkáváme s definicí militantní demokracie, jež je podle autorů takovou „democracií,

... která vystupuje ofenzivně pomocí právních, mocenských a diskurzivních nástrojů proti svým ideovým nepřítelům uvnitř systému, a to ještě předtím, než tyto nepřátelé iniciují naplnění hlavních hrozeb, které z jejich existence vyplývají, především závažného narušení stability režimu či jeho zničení“ (Mareš – Výborný 2013: 15).

Po přečtení kapitoly o definování pojmu militantní demokracie může čtenář nabýt dojmu, že tento pojem dosud není dostatečně vymezen a ustálen, což může působit poněkud nepřesvědčivě. Tento problém militantní demokracii skutečně provází. Problémy čí- ní nejen sama definice, ale rovněž i správné označení, neboť v úvahu přichází s ohledem na původní cizojazyčné výrazy několik názvů, což situaci ještě více komplikuje. Problém jazykového vymezení této formy demokracie je ostatně rozebírán i v ostatních publikacích věnujících se militantní demokracii (například Danish 2014). Na problém definování pojmu militantní demokracie je navázán i rozsah nástrojů, které tato forma demokracie využívá a kterými se autoři zabývají ve zbývajících částech druhé kapitoly. Ztotožnit se lze s myšlenkou autorů, na jejímž základě budou hlavními nástroji militantní demokracie „v jejím relativně restriktivním pojetí legislativní nástroje omezující specifická práva a svobody“ (Mareš – Výborný 2013: 19). Legislativní povaha těchto nástrojů vyplývá již z jejich samé podstaty, kdy omezit práva a svobody jednotlivce by v demokratickém státě mělo být možno pouze za jasně vymezených podmínek a na zákonné úrovni. Součástí dané kapitoly je i několik tabulek, které se věnují vymezení nástrojů demokracie z pohledu dvou autorů – Amiho Pedahzura, profesora Texaské univerzity v Austinu, a Giovanniho Capoccia, profesora působícího na Oxfordské univerzitě. Tabulky poskytují teoretický základ vnímání nástrojů militantní demokracie, který by bylo možné dále více rozpracovat. Autoři to však nečiní, i když v závěru uvádějí výčet konkrétních nástrojů, jichž lze využít.

V poslední části první kapitoly se autoři věnují kritice militantní demokracie; zde jsou naznačeny některé z kritických přístupů k dané tématice, které jsou následně stručně rozebrány. Jistý militantní charakter demokracie ve smyslu její obrany je složkou demokracie v podstatě již od dob jejího vzniku (Kujat 1998), navíc se jedná o otázku velmi aktuální s ohledem na problematiku omezování práv občanů – v tomto případě navíc především práva na svobodu projevu a svobodu shromažďování. Tedy práv, kterým je v demokratické společnosti poskytována tradičně vysoká ochrana. Proto by kritice militantní demokracie mohlo být věnováno v teoretické rovině více prostoru, což je ovšem jeden z mála nedostatků, jež lze dané publikaci vyčíst.

Po shora naznačeném krátkém teoretickém úvodu již následuje stěžejní část celé publikace – analýza militantní demokracie v šesti dříve uvedených státech. Prvním státem, jemuž se autoři věnují v kapitole třetí, je Spolková republika Německo, která je dle jejich vyjádření považována za vzor modelu ochrany demokracie. Struktura kapitol zabývajících se jednotlivými státy je v podstatě u všech států totožná – začíná historickým popisem militantní demokracie v daném státě, dále pokračuje výčtem aktérů militantní demokracie, rozbořem omezení některých práv a svobod (svoboda projevu, shromažďovací a sdružovací právo), lustracemi a trestním postihem nenávistně motivované násilné kriminality. Součástí závěru každé z kapitol je diskuse nad popsanou situací v daném státě a rovněž závěrečné shrnutí.

Jak již bylo naznačeno výše, zaměření celé publikace směřuje k extremismu, což je nejvíce znatelné právě v kapitolách zabývajících se konkrétními státy. Stěžejní částí kapitoly o Spolkové republice Německo je dle mého názoru část věnující se konkrétním nástrojům militantní demokracie – především pak omezení práv a svobod a trestnímu postihu takzvaných *hate crimes*, která je přínosným a propracovaným shrnutím dané problematiky. Za zmíněný přínos lze považovat především to, že kromě výčtu a popisu jednotlivých skutkových podstat předmětných trestných činů autoři doplňují tuto kapitolu také o konkrétní rozhodnutí soudů, na základě kterých si lze udělat ucelenější představu o reálné aplikaci právních ustanovení soudy a jejich právním postihu.

Čtvrtá kapitola věnující se Rakousku má rovněž výše naznačenou strukturu. V úvodu knihy autoři zmiňují, že Rakousko je jedinou ze šesti rozebíraných zemí, která nemá zkušenosti s komunistickým režimem či okupací. To nicméně neznamená, že by Rakousko nemělo v tomto směru žádné zkušenosti. V průběhu historie hrozby převzetí politické moci přicházely jak zprava, tak i zleva, což je v textu této kapitoly dostatečně rozebráno. Stejně jako u předcházející kapitoly lze pozitivně vnímat část věnující se právním nástrojům militantní demokracie, které jsou v případě Rakouska obecně považovány za poměrně přísné, což ještě zdůrazňuje závěrečné shrnutí této kapitoly.

Pro českého čtenáře bude velmi zajímavá pátá kapitola věnující se České republice, a to zejména její část věnující se trestnímu postihu nenávistně motivované násilné kriminality, neboť se jedná o problematiku velmi aktuální a diskutovanou. Již sám pojem nenávistně motivované trestné činnosti vzbuzuje v odborných kruzích diskusi (například Kalábová 2012), autoři se však k této diskusi nevyjadřují, když cílem dané kapitoly je zmapovat faktický stav, a nikoli definovat pojem tohoto typu trestné činnosti. V závěrečném shrnutí je zmíněno, že forma militantní demokracie České republiky je z představených zemí tou nejmilitantnější, přičemž tomuto nasvědčují nejen naše právní nástroje, ale i jejich aplikace soudy.

Kapitola šestá, věnující se Slovensku, opět v rámci již uvedené struktury rozebírá stručně historii dané problematiky a aktéry militantní demokracie. V té části textu, která se věnuje právním nástrojům militantní demokracie, a to především instrumentům trestního práva, popisuje snahy Slovenska o zavedení pojmu *extremisty* do trestního zákona. Ačkoli uvedená úprava nakonec nebyla přijata, tento výklad poskytuje prostor k diskusi o vhodnosti takové úpravy a o případných definičních problémech, které se v tomto směru mohou objevit. Autoři se rovněž v textu této kapitoly zaměřují na některé odlišnosti v právních rádech Slovenska a České republiky.

Šestá kapitola se věnuje militantní demokracii v Polsku a ve svém úvodu upozorňuje na specifika ve vnímání demokracie na daném území. Následný krátký úvod do moderních dějin tohoto státu umožňuje blíže pochopit nahlížení na danou problematiku a její úpravu v rámci právního řádu. V závěrečné části kapitoly je v rámci diskuse naznačen problém nedůslednosti postupu státních orgánů, což způsobuje reakce nejen v polské společnosti, ale rovněž u mezinárodního společenství. Autoři zmiňují také širší rozsah uplatnění nástrojů militantní demokracie, neboť Polsko se potýká i s dalšími problémy, typicky například v souvislosti s vymezením práv homosexuálů, transsexuálů a dalších.

Předposlední, osmá kapitola se věnuje Maďarsku. Vedle historického pohledu a představení aktérů militantní demokracie tato kapitola obsahuje také rozbor nástrojů – omezení svobody projevu a sdužovacího práva. V rámci omezení svobody projevu je autory upozorňováno na postoj a rozhodovací praxi Ústavního soudu, který k této problematice zaujímá postoj odlišný od maďarského zákonodárce, který se pokusil postihovat některé demokraticky nepřijatelné projevy. Naopak v otázce postihování totalitární, případně extremistické symboliky Ústavní soud nezaznamenal rozpor právní úpravy s ústavou, přičemž danou věcí se zabýval i Evropský soud pro lidská práva, který dospěl k opačnému názoru. Autoři se blíže zabývají nejen předmětnými rozhodnutími Ústavního soudu, ale rovněž i rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva, což je velmi zajímavou částí této kapitoly.

V závěrečné kapitole autoři shrnují situaci ve všech uvedených zemích střední Evropy. I tato kapitola odpovídá spíše popisnějšímu stylu celé publikace, upozorňováno je na shodné i odlišující prvky pojmání militantní demokracie u rozebíraných států a zvýrazněny jsou i ty nejdůležitější informace ke každé z nich. Lze shrnout, že kapitoly věnující se jednotlivým zemím lze charakterizovat jako velmi přehledné a logicky uspořádané. Stejná struktura každé z kapitol umožňuje čtenáři rychlou orientaci v textu a v některých otázkách také hlubší analýzu, především pak pokud se jedná o právní nástroje militantní demokracie v rámci ochrany proti extremismu. Diskuse v závěru každé z kapitol často

upozorňuje na některé kritické názory. Škoda, že autoři v rámci této diskuse více neprojeví vlastní názory na danou kritiku (či na problematiku dané kapitoly obecně), neboť odbornou kapacitu k tomu bezpochyby mají.

I přes výše uvedené je však daná publikace kvalitní, vhodná nejen pro čtenáře, kteří se danému tématu hlouběji věnují, ale rovněž pro ty, kteří se s daným tématem pouze seznamují. V druhém z případů ovšem může čtenář postrádat hlubší teoretické vymezení a rozbor pojmu militantní demokracie. Naopak část knihy věnující se rozboru pojetí militantní demokracie v jednotlivých státech střední Evropy je kvalitně zpracovaná, s dostatečným množstvím využitých pramenů, což umožňuje ucelený vhled do dané problematiky v konkrétních státech. Značným přínosem dané publikace je také to, že téma militantní demokracie dosud nebylo dostatečně odborně zpracováno na úrovni knižní publikace.

Pokud se jedná o vymezení okruhu čtenářů, pak lze souhlasit s autory v tom, že předmětná publikace zaujme pravděpodobně nejvíce ty, kteří se dané problematice věnují, ať již z teoretického či praktického hlediska, především pak odborníky z oblastí politologie a práva. Užitečnou může tato publikace být rovněž pro ty, kteří se věnují bezpečnosti obecně, například v rámci problematiky mezinárodních vztahů nebo strategických studií. Cíl, který si autoři v úvodu publikace vytyčili, byl až na výše uvedené drobné nedostatky naplněn, když publikace skutečně poskytuje čtenáři dostatek informací pro bližší pochopení vývoje demokracie ve středoevropském prostoru a může rovněž sloužit jako užitečný podklad pro další diskuse týkající se budoucího vývoje této problematiky v České republice.

Lenka Čiháková

Literatura

- Danics, Štefan (2014): Konceptualizace militantní demokracie a její aplikace v praxi. *Rexter*, Vol. 2014, No. 1, 5. 12. 2014, <<http://www.rexter.cz/konceptualizace-militantni-demokracie-a-její-aplikace-v-praxi/2014/05/08/>>.
- Kalábová, Klára (2012): Stanovisko In IUSTITIA, o.s., k textu doc. JUDr. PhDr. Miroslava Mareše, PhD. Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům. In *IUSTITIA*, 5. 12. 2014, <<http://www.in-ius.cz/dwn/tz-stanoviska/stanovisko-k-pojeti-hate-crime-a-extremismu.pdf>>.
- Kujat, Harald (1998): The Role of the Military in a Democracy. *NATO*, 5. 12. 2014, <<http://www.nato.int/docu/speech/1998/s980702h.htm>>.